

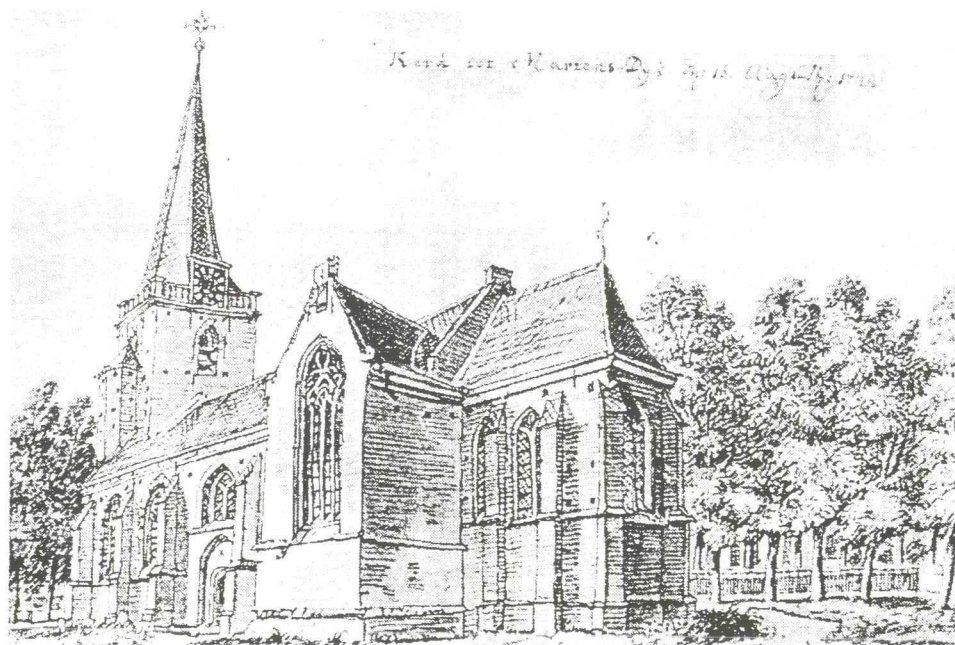
Een Patriottisch predikant in Maartensdijk

Van 28 maart 1785 tot 16 september 1787, toen hij als actief patriot de wijk moest nemen, diende ds. Johannes Henricus van der Palm de Hervormde gemeente Maartensdijk. Blijkens de kerkenraadsnotulen van die gemeente volgde hij ds. Petrus Bodde op, die met emeritaat was gegaan. Uitvoerig zijn in die notulen de verschillende stadia van de (vlot verlopen) beroepingsprocedure genoteerd. Kortheidshalve worden hieronder slechts enkele stadia vermeld. Uit zes geselecteerde kandidaten was het volgende drietal opgemaakt: J. de Leeuw, J.A. Potke en J.H. van der Palm.

Op 13 december 1784 besloot de kerkenraad aan "de Edel Mogende Heeren Gedeputeerde Staten 's Lands van Utrecht" (er was n.l. nog geen scheiding van Kerk en Staat) goedkeuring te vragen om J.H. van der Palm, Proponent ¹⁾ te Leiden, tot "Ordinaris Herder en Leraar" te mogen beroepen.

Het verzoekschrift was ondertekend door Teunis Floor, Maas Jansen, Antoni van den Boss, Albert Otto Kleyn, Cors Vredensteyn (of Oudensteyn?) en Willem van Doorn. Na verkregen approbatie (goedkeuring) besloot de kerkenraad op 27 december 1784, in aanwezigheid van de beide consulenten, met eenparigheid van stemmen de proponent J.H. van der Palm te beroepen. Het beroep werd aangenomen.

Op 28 maart 1785, Tweede Paasdag, werd Van der Palm in Maartensdijk bevestigd door de Leidse hoogleraar in de theologie Carolus Boers met de woorden van de Zaligmaker in Marcus 16:15b: "Predikt het Evangelium allen creaturen". 's Middags deed de bevestigde predikant zijn intrede met de tekst uit 2 Corinthe 4:5a: "Want wij prediken niet ons zelve, maar Christus Jezus den Heere".

*Nederlands
Hervormde Kerk
te Maartensdijk*

De handoplegging geschiedde door de bevestiger en verder door liefst 14 predikanten uit omliggende gemeenten, onder wie uiteraard de beide consulenten, dr. D. Liedermooy van Eemnes binnen en ds. A.G. Wakker van Eemnes buiten.

Wie was deze, later landelijk zo bekend geworden, ds. J.H. van der Palm?

Hij werd geboren op 17 juli 1763 te Rotterdam. In 1778 ging hij in Leiden theologie studeren. Deze studie sloot hij af met een uitstekende verhandeling over de tekst van het Bijbelboek Prediker. Op 14 november 1786 huwde hij in "zijn" gemeente Maartensdijk met Alida Bussingh (1766-1835), een predikantsdochter uit Delfshaven.

Op amper 20-jarige leeftijd was hij al de patriottische gezindheid toegegaan. Patriotten noemden zich zowel de leden van de anti-stadhouderlijke groepering als de burgers die, in hun verzet tegen het bestuur van de regenten, stredden voor een meer democratisch bestuur. Beide groeperingen verenigden zich onder de naam Patriotten-partij. Een van ds. Van der Palm's vrienden was de Zeeuw Jacobus Bellamy, dichter en student in de theologie te Utrecht. Deze radicalere patriot hield er wel steeds studentikoze manieren op na, hetgeen blijkt uit het volgende verhaal. Op een warme dag wandelde Bellamy naar de pastorie in Maartensdijk, in de hoop daar door een frisse dronk verkwikt te worden. Tot zijn teleurstelling was er niemand thuis. Maar geen nood, hij wist met zijn krachtige vuisten de deur open te slaan, ging naar binnen, haalde uit de wijnkelder een fles wijn en dronk die leeg. Toen ds. Van der Palm weer thuis kwam, vond hij op de tafel van zijn studeerkamer een lege fles met een briefje van Bellamy, waarin deze hem vriendelijk bedankte voor de frisse dronk!

Nog maar twee jaar predikant in Maartensdijk, nam hij op 16 september 1787 de wijk naar Middelburg wegens de

nadering van Pruisische troepen, die stadhouder Willem V en diens echtgenote Wilhelmina van Pruisen alsmede de Prinsgezinden te hulp kwamen. Ondanks herhaalde verzoeken om zijn ambt in Maartensdijk weer uit te oefenen, weigerde de predikant terug te keren. Op zijn verzoek kreeg hij op 16 september 1788 eervol ontslag. Hoewel hij zich als jong predikant al door zijn preken een zekere faam verwierf, had het pastorale werk hem overigens nooit aangetrokken. Van der Palm trad nu als bibliothecaris in particuliere dienst van de familie van mr. J.A. van de Perre te Middelburg. In 1795, het jaar van het binnendringen van de Fransen in ons land, trad hij op als leider van de patriotten op Walcheren. Het jaar daarop, dus onder het Franse bewind, werd hij hoogleraar in de Oosterse talen te Leiden.

Tijdens de in 1798 gestichte Bataafse Republiek, een eenheidsstaat, werd het verspreiden van "verlichting en beschaving" terstond als een nationale taak opgevat: Van der Palm werd Agent (Minister) van Nationale Opvoeding (1799), wat hij bleef tot 1801. In dat jaar werd hij lid van de "Raad van Binnenlandsche Zaken" en als zodanig belast met de regeling van het lager onderwijs, de spelling en de kerkelijke zaken. Hij ontwierp de eerste Schoolwet (1801). De wijzigingen van ons staatsbestel, eerst in de richting van centralisatie, daarna van meer decentralisatie, brachten teweeg dat deze wet in 1803 werd vervangen en die op zijn beurt weer in 1806.

Deze laatste heeft tot de inwerkingtreding van de wet van 1857 ons lager onderwijs beheerst. Hij voerde ook de Siegenbeekse spelling in. Onder de (soepeler) Staats-regeling van 1801 werden, mede onder Van der Palm's invloed, de financiële banden tussen Kerk en Staat weer sterker en, met name voor de Hervormde Kerk, gunstiger. Maar die mildere stemming vond vooral haar oorsprong in het

streven van het Staatsbewind om weer het politiek toezicht over o.a. die kerk te verkrijgen. Van zijn kant beval het Staatsbewind weer de plechtige viering van de zondag. In een door Van der Palm opgestelde brief werd aangekondigd, dat op 2 maart 1803 weer een algemene dank- en bededag wordt gehouden. Een en ander betekende een afzwakking van het in 1798 gehuldigde beginsel van de scheiding van Kerk en Staat.

Van 1806-1833 was hij weer hoogleraar in Leiden en wel in de gewijde dichtkunst en de welsprekendheid, sinds 1807 bovendien in de Oosterse letteren en oudheden. Hij was beroemd om zijn buitengewone welsprekendheid en hij trad dan ook herhaaldelijk op als officieel feestredenaar. Hij stierf op 8-9-1840 te Leiden en werd begraven te Katwijk.

Zijn geschriften

Naast zijn talrijke preken en redevoeringen deed prof. Van der Palm vele geschriften in proza en poëzie het licht zien, waarvan hier enkele worden genoemd: Leerredenen (1808-'09), Salomo (1808-'16), een Bijbel voor de jeugd (1811-'34, 24 dln. in populariserende vorm), Mijne herinneringen aan J. Bellamy (1822) en vooral het Geschied- en redekonstig gedenkschrift van Nederlands herstelling in den jare 1813 (1816), dat lange tijd als model van prozastijl gold.

Zijn stijl

Daarvan wordt door dr. C.G.N. de Vooy, letterkundige, gezegd: "Van der Palm onderscheidde zich als redenaar en schrijver door eenvoud en goede smaak, gunstig afstekend bij de smakeloosheid en overlading bij sommige tijdgenooten. Maar die eenvoud wordt soms oppervlakkigheid en kleurloosheid. Zijn stijl is in harmonie met zijn persoonlijkheid: bedaard, voorzichtig, bijna tot achterhoudendheid toe; bescheiden, plooizaam, somtijds aan zwakheid

Professor
J.H. van der Palm

Uit:
'Willem Bilderdijk,
vader van het Réveil'
Uitgeverij
Den Hertog blz. 170
door:
W. van der Zwaag

grenzende. De lange, bedaard loopende zinnen worden dikwijls slap. Van der Palm's stijl is het tegengestelde van de hartstochtelijkheid van Bilderdijk, maar ook van de pittigheid van Geel."

Nabeschoowing

Opvallend is dat Van der Palm, evenals trouwens verscheidene andere patriotten, zijn functie kon blijven uitoefenen na het herstel van Nederlands onafhankelijkheid in 1813. Wellicht was ook op politiek terrein gematigdheid zijn wachtwoord. In ieder geval liet de critische Nederlandse letterkundige C. Busken Huet zich met vlijmscherpe spot uit over de vroegere Maartensdijkse "vrijkorpist-predikant" ²⁾: "Dat Van der Palm een riet is geweest, van den wind ginds en weder bewogen, laatstelijk een koningswindje, voormaals een volkswindje en nog vroeger (toen hij Maartensdijk ontvluchtte) een hazenwindje, dit wordt door een ieder toegestemd"

H.J. Kwint

noten

- 1) Proponent = bevoegd verklaard, maar nog niet in het ambt staand, predikant.
- 2) Vrijcorpsen bestonden uit vrijwilligers, t.w. patriottische burgers, die zich wilden bekwamen in het omgaan met wapens.

Bronnen:

- Notulen van de kerkenraad van de Hervormde gemeente Maartensdijk 1780-1815. Met dank vooral aan de heren ir. B.J. van der Vlies, ouderling, en R.P. Veldhuizen, scriba;
- Biografisch Lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme, deel I, 1978;
- prof. C.W. van der Pot, Handboek van het Nederlandsche Staatsrecht, derde druk, 1948;
- dr. J.Th. de Visser, Kerk en Staat, derde deel, 1927;
- dr. C.G.N. de Vooy, Schets van de Nederlandsche Letterkunde, 14-de herziene druk, 1930;
- W. van der Zwaag, Willem Bilderdijk, vader van het Reveil, 1991;
- dr. A. van Hulzen, artikelenserie over de rumoerige jaren, voorafgaande aan de Franse bezetting van 1795-1813, wekelijks in het Utrechtse Stadsblad gepubliceerd in augustus en september 1993;
- dr. A. de Groot, Leven en arbeid van J.H. van der Palm, proefschrift, 1960.